

ТВОРИ КАТЕРИНИ БІЛОКУР НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВНЗ

У статті розкрито можливі використання образотворчого мистецтва на заняттях з української мови на педагогічному факультеті.

Впровадження Державної програми "Освіта" (Україна ХХІ століття) зобов'язує до широкого вибору форм освіти, до пошуку ефективних принципів, методів і прийомів навчання, які б відповідали освітнім запитам особистості. Практика свідчить, що традиційні методи і форми навчання студентів не завжди ефективні. Тому посилюється прагнення педагогів до пошуку нових шляхів активізації навчального процесу, вдосконалення педагогічної майстерності.

Важливою в цьому плані є проблема інтеграції освіти. "Інтеграція (від лат. *integratio* – поповнення, відновлення) – об'єднання в ціле будь-яких окремих частин" [1: 286-287]. Під інтеграцією освіти маємо на увазі об'єднання теоретичних знань у цілісну систему, що відображає світ у його єдності та розвитку. Тобто інтеграція – це створення нового цілого на основі виявлених однотипних елементів і частин, а потім об'єднання їх у раніше не існуючу структуру особливої якості. Інтеграція – це завжди обмеження загальної освіти за рахунок її спеціалізації. Ось чому у вищому навчальному закладі без неї не обійтися без зниження якості підготовки майбутніх фахівців взагалі та майбутніх учителів початкових класів зокрема.

У психологічній і педагогічній літературі останніх років значно зріс інтерес до цієї проблеми (С. Гончаренко, А. Данилюк, В. Колесина, О. Комар, І. Кошмина, Ю. Мальований, О. Рудницька, В. Фоменко та ін). Учені стверджують, що реалізація ідей інтеграції та гуманітаризації передбачає докорінну перебудову не лише педагогічного мислення, а й усієї системи освіти. Знання свого предмета слід поєднувати із знаннями в інших галузях, усвідомлюючи місце своєї дисципліни в загальній системі освіти.

Зупинимось на можливостях використання образотворчого мистецтва під час вивчення морфології української мови на педагогічному факультеті ВНЗ. Саме з ним значною мірою пов'язані перспективи гуманізації освіти; саме воно спонукає до особистісного переживання явищ навколишнього світу, допомагаючи усвідомити його розмаїття; саме воно сприяє формуванню духовно багатой особистості. Слід зазначити, що навчальний і виховний потенціал образотворчого мистецтва досить широкий. Обмежимося прикладами використання творів відомої української художниці Катерини Білокур, відомостей про її життя як дидактичного матеріалу на заняттях із української мови.

❖ "Спекотний червень, київське небо тане над полями, маревіє далеч. І з-посеред марева, з-посеред розлитої повені хлібів виринає хутірець, ба навіть не хутірець – чимале село, окутане садками. В дивовижній гармонійності з цією розкішною природою, з блакиттю неба, воно, здається, пливе кудись, повите все туманом сонця, пилком колосистих хлібів, що саме розкрасувались...

- Оце ж вона і є Богданівка.
- Яка Богданівка?
- Рідне село тієї чарівниці... Катерини Білокур!

Ось тут, серед цих просторів, серед цієї мальовничої природи вона працювала, десь тут із дитячих літ вона "пряла, ткала, білила, мила, копала, садила, полола, збирала і все діло робила", як сама згодом написала в автобіографії.

Богданівка відкрила їй очі на все оте "цвітюще та зеленіюче", на фантазію квітів, що в'ються десь по тину біля хати чи на польовім межівнику, Богданівка дарувала дівчині свої радощі й смутки, поезію барвистих свят і нещадну суворість селянських буднів, і рідна ж Богданівка пробудила в юній душі сільської дівчини неспокій митця, жагу творчості, нестримної сили потяг до "того святого малярства" [2: 7].

Проаналізуйте уривок за частинами мови; до кожного слова дайте пояснення, за якими морфологічними ознаками, лексичним значенням, синтаксичною функцією його слід віднести до тієї чи іншої (повнозначної чи службової) частини мови.

❖ "Дочка України, Катерина Білокур привернула загальну увагу до своїх полотен, вразивши найвибагливіших знавців та поцінувачів яскравою самобутністю, поетичною силою своїх творів. Вона мовби розповідала світові, який талановитий її народ, як глибоко розвинуте в ньому естетичне почуття, яка сприйнятлива його душа до всього прекрасного в житті. Втім, її самобутність – не випадкова. Україна здавна славиться народним мистецтвом. Дівоче вбрання і козацька люлька, інкрустований топірець гуцула і різьблена спинка саней, бабуся розмальована скриня і мисник на стіні, вишитий рушник і звичайна віконна лиштва – будь-яка ужиткова річ під рукою невідомого художника чи художниці ставала мистецьким утвором. І водночас з'являвся народний живопис, народжувалася пісня, бриніла бандура, ця українська арфа. Людина оточувала себе красою, знала в ній смак, художньо прикрашувала життя, заповнена одвічним, таким нестримним бажанням творити" [2: 7].

Зробіть повний аналіз іменників у такій послідовності: лексико-граматичний розряд (власний-загальний), назва істоти чи неістоти, значення конкретне (предметне, речовинне, збірне, сукупності, одиничності) – аб-

страктне, рід (в однині), число, відмінок, відміна, група, словотворчий аналіз (твірна основа, спосіб і засіб творення), морфологічний склад слова.

❖ До кінця її днів малярство, мистецтво так і залишилося для неї з епітетом: святе. Проста українська жінка усвідомила його як своє покликання високе...

Якось почула по радіо солов'иний спів Оксани Петрусенко – і була зачарована, подала їй вістку про себе. І володарка незрівнянного голосу зрозуміла поетичне серце Катерини, збагнула музику її незвичайних барв, чуло відгукнулася на поклик...

Настав час, коли полтавська Богданівка стала мистецькою столицею Катерини Білокур. Звідси, з біленької селянської хати, рушила у великі світи творчість народної художниці, пішла до людей її малярська поезія, сповнена майже фантастичної краси. Спершу її картини побачила Полтава, потім Київ, Москва, відтак вони експонувалися в Парижі, біля них юрбилися відвідувачі на міжнародних виставках: хто ж авторка цих дивоглядних полотен? Звідки такий артистизм у простої української жінки, таке тонке естетичне чуття, звідки ця казкова, щедра буйність уяви?" [2: 7].

Випишіть із тексту іменники, згрупувавши їх за відмінами. Іменники 2 відміни поділіть на групи і подайте у формі орудного відмінка однини. Окремо выпишіть іменники, що не належать до жодної відміни.

❖ "Один із перших творів Катерини Білокур має назву "Берізка". Вона дуже любила це тендітне дерево, тому не дивно, що так тепло й широко разом з квітами оспівала його, а одну з картин із ніжністю назвала "Квітки й берізоньки ввечері". Назва цілком відповідає ліричному настроєві полотна. Дві берізоньки в оточенні квітів, огорнуті вечірньою млою. Промінь місячного сяйва крізь густу крону дерев пасмами впав на квіти, створивши центр композиції з трьох букетів: один із червоних півоній, другий – з рожевих троянд, третій – з водяних жовтих квітів. Синя холодна гама картини створює ілюзію тихої, сповненої романтики української ночі. Твір цей – воістину велика і зворушлива образна розповідь про щось таємниче й незбагненно прекрасне.

Радісного мелодійного звучання набувають у трактуванні Катерини Білокур "Польові квіти". Барвистий килим ніжних запашних стебелець асоціюється в уяві з широкою рівниною Полтавщини – блакитною далиною ланів, подихом літа і тиші. Всі зображальні засоби – чіткість композиції, теплий колорит, легку прозорість фарб – художниця підпорядкувала глибокому розкриттю поетичного образу" [2:13].

Прочитайте текст. Виконайте морфологічний аналіз прикметників за схемою:

1) Аналізована словоформа. 2) Частина мови. 3) Початкова форма. 4) Лексичне значення (ознака за кольором, розміром, чуттєвими якість, зовнішніми властивостями, внутрішніми властивостями; за відношенням до предмета чи явища, до людини чи тварини, до місця, часу, до абстрактного поняття, до дії, до числа; за приналежністю тощо). 5) Розряд за значенням (якісний, відносний, присвійний). 6) Ступінь порівняння якісних прикметників. 7) Форма за флексією: повна (стягнена, нестягнена), коротка. 8) Група за кінцевим приголосним основи (тверда, м'яка). 9) Рід. 10) Число. 11) Відмінок. 12) Від якого слова залежить? 13) Синтаксична роль. 14) Словотворчий аналіз. 15) Морфемна будова.

❖ "Друга половина 30-х та 40-х років – то радісний і результативний період у творчості Катерини Білокур. Художниця знаходить свій жанр, поступово опановує техніку живопису й художню майстерність. Уже перші роботи цього періоду – "Берізка" (1934), "Квіти за тином" (1935) – свідчили про неабияке обдаровання художниці, про великі творчі можливості...

Назва "Квіти за тином" цілком визначає зміст картини. На першому плані тин, за яким заносяться у височині майже по всьому полотні найрізноманітніші городні й польові квіти, омиті вранішньою росой й осяяні першим сонячним промінням. "Квіти за тином" дивують красою, переносять у найчарівніший куточок мальовничої Полтавщини. У цій роботі всю увагу авторка зосереджує на відтворенні кожної квіточки, кожної деталі, вміло створює оточення, освітлення, успішно домагається правдивого кольорового рішення і композиційної довершеності твору" [2:12].

Зробіть граматичний розбір дієслів у такій послідовності: неозначена форма дієслова (інфінітив), вид, перехідне-неперехідне, стан, спосіб, час, особа чи рід, число, дієвідміна, основа теперішнього часу, основа інфінітива, морфологічний склад слова (тип морфеми, характер основи, зміни в морфологічній структурі слова).

❖ "Квіти Катерина Білокур любила над усе. Їм і проспівала вона гімн. До цього ще ніхто з художників з таким зачаруванням, так оригінально й натхненно, так поетично й багатогранно і водночас так просто не зображував ще квітів. Витаємничити це пристрасне захоплення квітами допомагає нам лист самої авторки: "може, ви незадоволені моєю працею, що я малюю лише квіти? Так як же їх не малювати, як вони ж такі красиві? Я й сама як почну малювати яку картину квітів, то й думаю: ось як цю закінчу, то в голові заснується цілий ряд картин, та одна від другої чудовіші, та одна від другої красивіші, та все ж і квіти... Ой, не гнівайтеся на мене, мої близькі і далекі друзі, що я малюю квіти, бо із квітів картини красиві".

І справді, примхливе казкове плетиво найрізноманітніших квітів – троянд, руж, кручених паничів, барвінку, маків, півоній, красуль, жоржин, нагідок, гвоздик, чорнобривців тощо, на які така щедра земля українська, – глибоко зворушує серце, приносить радість і велику естетичну насолоду. Пречудові творіння народної художниці співзвучні ніжним мелодіям українських народних ліричних пісень" [2: 16-17].

Із наведеного тексту выпишіть прийменники, сполучники, частки, модальні слова, вигук, з'ясуйте їх роль у реченнях.

Система вправ, розроблена на основі живописної спадщини Катерини Білокур як дидактичного матеріалу, дає змогу підвищити ефективність роботи під час вивчення морфології сучасної української мови, наповнити її конкретним змістом, сформувати в майбутніх учителів початкових класів певні критерії оцінки мистецьких творів, сприяє духовному розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – К.: Головна ред. УРЕ, 1974. –775с.
2. Катерина Білокур. Альбом. – К.: Мистецтво, 1972. –71с.

Матеріал надійшов до редакції 12.03.2005 р.

Шевчук Т.А. Произведения Екатерины Белокур на занятиях по украинскому языку в вузе.

В статье раскрыты возможности использования изобразительного искусства на занятиях по украинскому языку на педагогическом факультете.

Shevchuk T.O. The Employment of Paintings by Kateryna Bilokur in Teaching the Ukrainian Language at Universities.

The article addresses the employment of visual arts at the lessons of Ukrainian at schools of pedagogics.